

Natalia Adamczyk

dr, Krakowska Akademia im. Andrzeja Frycza Modrzewskiego
ORCID 0000-0002-9524-2568

**PROCES WDRAŻANIA PARTNERSTWA WSCHODNIEGO
UNII EUROPEJSKIEJ A PROBLEMY TRANSFORMACJI
GOSPODARCZEJ PAŃSTW PORADZIECKICH
NA PRZYKŁADZIE MOŁDAWII**

Wprowadzenie

Od inauguracji Partnerstwa Wschodniego (PW) w 2009 r. mija dokładnie 10 lat. Szczyt w Brukseli, który odbył się 24 listopada 2017 r., był piątym spotkaniem przywódców państw członkowskich Unii Europejskiej i sześciu państw partnerskich Europy Wschodniej i Kaukazu Południowego, tj. Armenii, Azerbejdżanu, Białorusi, Gruzji, Mołdawii i Ukrainy. Poprzednie szczyty miały miejsce się w Pradze (2009), Warszawie (2011), Wilnie (2013) i Rydze (2015).

W zamyśle Partnerstwo Wschodnie miało stać się głównym narzędziem współpracy między Unią Europejską a państwami Europy Wschodniej i Kaukazu Południowego, pozwalając tym ostatnim na stopniowe włączanie się do polityk i programów unijnych oraz integrację ze wspólnym rynkiem. Sądzono, że przyczyni się to do zwiększenia stabilności i szeroko pojmowanego dobrobytu w regionie z korzyścią dla obydwu stron.

Wdrażanie założeń PW wymagało jednak od państw partnerskich przeprowadzenia trudnych i złożonych reform wewnętrznych, których celem było

nie tylko pogłębienie więzi politycznych i integracja gospodarcza z UE, ale także – w perspektywie długoterminowej – pomyślnie zakończenie procesu transformacji systemowej. Przyglądając się problemom implementacyjnym spowodowanym szeregiem czynników o charakterze wewnętrznym i zewnętrznym, można stwierdzić istnienie widocznych rozbieżności w działaniach reformatorskich poszczególnych partnerów.

Artykuł podejmuje próbę ukazania problemów transformacji gospodarczej w regionie poradzieckim, nakreślając jej główne implikacje. Celem jest również wskazanie efektów implementacji Partnerstwa Wschodniego w państwach byłego Związku Radzieckiego, ze szczególnym uwzględnieniem aspektów gospodarczych – w tym stopnia rozwoju relacji gospodarczych UE – na przykładzie Mołdawii, jednego z państw wiodących pod względem wskaźników politycznych, lecz znacznie słabszego w odniesieniu do reform ekonomicznych.

Teoretyczne aspekty transformacji systemowej

Transformacja systemowa obejmuje trzy podstawowe sfery: polityczną, społeczną i gospodarczą, a jej istotą pozostaje gruntowna przebudowa dotychczas funkcjonującego modelu państwa. W kontekście sfery politycznej będzie to zmiana ustrojowa, czyli przekształcenie systemu politycznego, a także partyjnego danego państwa. Przejawia się ona w zmianie sposobu rządzenia oraz – niejednokrotnie – wymianie elit rządzących, dzięki czemu system autorytarny zastępowany jest demokratycznym. W sferze społecznej jest to przebudowa społeczeństwa, w którym zasady kolektywizmu ustępują miejsca indywidualnej aktywności. Z kolei transformacja gospodarcza oznacza dążenie do makroekonomicznej stabilizacji i wprowadzenia zasad wolnorynkowych, a więc przechodzenie od gospodarki centralnie zarządzanej do gospodarki rynkowej. W efekcie rola państwa w tej dziedzinie zostaje ograniczona do minimum na rzecz zasad wolnej konkurencji, a własność prywatna jest dominującą formą własności w systemie.

Korzystając z badań w zakresie transformacji gospodarczej, przeprowadzonych przez Marka Ratajczaka, można wyodrębnić jej dwa podstawowe modele: transformację radykalną (szokową) oraz stopniową (gradualną). Pierwsza z nich oznacza z jednej strony przeprowadzenie zmian systemowych gwałtownie, tj. w krótkim czasie. Z założenia ma to doprowadzić do osiągnięcia celu przy maksymalnym wykorzystaniu kredytu zaufania społecznego, występującego na początku transformacji (zanim uwidocznią się jej określone koszty społeczne). Z drugiej strony, radykalizm reform transformacyjnych ma pozwolić na skrócenie do niezbędnego minimum czasu tzw. okresu przejściowego. Drugi model, czyli transformacja stopniowa, charakteryzuje się świadomie rozłożonymi w czasie zmianami systemowymi, pozwalającymi na wprowadzenie gospodarki

rynkowej, które są poprzedzone wdrożeniem większości kluczowych reform instytucjonalnych¹.

W przypadku państw poradzieckich dominującym modelem jest transformacja stopniowa, przy czym należy zwrócić uwagę na problemy strukturalne, wynikające ze specyfiki regionu zarówno w aspekcie kultury politycznej, jak i wpływów ekonomicznych².

Specyfika państw poradzieckich a proces transformacji polityczno-gospodarczej

Transformację gospodarczą państw poradzieckich cechują problemy ekonomiczne, stanowiące spuściznę dawnego systemu. Zapoczątkowany po rozpadzie Związku Radzieckiego proces w każdym z państw był niezwykle zróżnicowany. Odzwierciedlały to chociażby odmienne strategie transformacyjne, moment ich sformułowania i wdrażania, a przede wszystkim skuteczność ich realizacji. Strategie z lat 90. w pierwszej kolejności miały na celu ustabilizowanie sytuacji makroekonomicznej, a dopiero potem skuteczne przezwycięzenie tzw. recesji transformacyjnej i wejście na ścieżkę trwałego wzrostu gospodarczego³.

Określone działania transformacyjne często odbiegały od zasad zalecanych przez państwa zachodnie lub międzynarodowe instytucje finansowe, niejednokrotnie przybierając formę szybkich reakcji wobec bieżących problemów społeczno-gospodarczych, zamiast długofalowych prorynkowych działań. Konsekwencją tego był nie tylko brak wsparcia finansowego reform rynkowych ze strony Zachodu, ale także ukształtowanie się specyficznego modelu gospodarczego w tych państwach, określanego jako tzw. kapitalizm państwowy. Jego istotą był daleko posunięty interwencjonizm państwa w gospodarce⁴. Ponadto kontrola własności publicznej przez elity rządzące skutkowała realizacją ich własnych, partykularnych interesów, kosztem ogólnonarodowych spraw gospodarczych i społecznych. Jak wskazuje m.in. Beata Piskorska, obserwowany niski poziom rozwoju gospodarczego to efekt głębokich i wyniszczających kryzysów gospodarczych, które pojawiają się na skutek niedopasowania struktury gospodarczej do wymogów wolnego rynku. Zerwanie więzi ekonomicznych między państwami,

¹ M. Ratajczak, *Transformacja ustrojowa w świetle ustaleń i założeń ekonomii instytucjonalnej*, „Ruch Prawniczy, Ekonomiczny i Socjologiczny” 2009, R. LXXI, z. 2, s. 233–251, https://repozytorium.amu.edu.pl/bitstream/10593/4885/1/14_Marek_Ratajczak_Transformacja%20ustrojowa%20w%20%C5%9Bwietle%20ustale%C5%84%20i%20za%C5%82o%C5%BCe%C5%84%20ekonomii_233-251.pdf [dostęp: 15.01.2019].

² K. Falkowski, *25 lat transformacji gospodarczej na obszarze poradzieckim – osiągnięcia, problemy i wyzwania*, „Wschodni Rocznik Humanistyczny” 2017, t. 14, nr 3, s. 29–59, http://wrh.edu.pl/wp-content/uploads/2018/06/02_Falkowski_25-lat-transformacji-gospodarczej_WRH_14_2017_3.pdf [dostęp: 15.01.2019].

³ *Ibidem*, s. 48–49.

⁴ *Ibidem*.

które wcześniej tworzyły jeden organizm polityczny i gospodarczy, niewłaściwa polityka gospodarcza, zamykanie i restrukturyzacja dużych przedsiębiorstw, problem prywatyzacji wielkich gospodarstw rolnych oraz zmiany w strukturze i rozmiarach handlu zagranicznego przyczyniły się do depresji gospodarczej. W konsekwencji w latach 90. we wszystkich państwach następował spadek dynamiki produkcji i stopy wzrostu dochodu narodowego, co przekładało się na sytuację społeczną⁵. W literaturze możemy niejednokrotnie spotkać się z określeniem, że większość państw poradzieckich pozostała „zakładnikiem transformacji”, co oznacza, że proces ten przerósł ich możliwości w tym względzie. Złożył się na to oczywiście szereg czynników nie tylko o charakterze wewnętrznym, ale także zewnętrznym w postaci licznych wpływów państw trzecich.

Partnerstwo Wschodnie Unii Europejskiej a proces transformacji

Z różnych względów natury geopolitycznej region Europy Wschodniej wraz z państwami Kaukazu Południowego znalazł się w zainteresowaniu, poszerzonej w 2004 r., Unii Europejskiej. Państwa te, obok pozaeuropejskich przedstawicieli regionu Morza Śródziemnego, zaliczono do katalogu państw objętych Europejską Polityką Sąsiedztwa (EPS). Nie wchodząc w szczegóły procesu kształtowania się form unijnej polityki wschodniej należy podkreślić, że specjalną ofertą dedykowaną europejskim sąsiadom UE było powołanie PW przy aktywnym udziale Polski – pomysłodawcy i współtwórcy tego projektu.

W deklaracji inaugurującej powołanie Partnerstwa Wschodniego Unii Europejskiej w maju 2009 r., za główny cel projektu przyjęto „stworzenie warunków niezbędnych do przyspieszenia procesu stowarzyszenia politycznego i dalszej integracji gospodarczej między Unią Europejską a zainteresowanymi krajami partnerskimi”⁶. Ustanowienie wielowymiarowej współpracy miało realizować się w zakresie tzw. inicjatyw flagowych, a także w obrębie czterech platform

⁵ B. Piskorska, *Wpływ procesów antydemokratycznych w państwach Partnerstwa Wschodniego na Europejską Politykę Sąsiedztwa / Impact of Anti-Democratic Processes in Eastern Partnership Countries on the European Neighbourhood Policy*, „Zeszyty Natolińskie” 2014, nr 59, s. 92–96.

⁶ Rada Unii Europejskiej, *Wspólna deklaracja przyjęta podczas szczytu partnerstwa wschodniego w Pradze, Praga, 7 maja 2009*, Bruksela, 8435/09 (Presse 78) (OR. en), s. 6, <http://register.consilium.europa.eu/doc/srv?l=PL&f=ST%208435%202009%20INIT> [dostęp: 15.01.2019].

Stopień integracji uzależniony byłby jednak ściśle z indywidualnymi aspiracjami oraz postęпами w transformacji każdego z krajów, czemu w kontekście pogłębienia dwustronnych relacji służyć miało wsparcie reform politycznych i społeczno-gospodarczych w państwach partnerskich w oparciu o: – tworzenie Planów Działania nowej generacji; – zawieranie nowych umów stowarzyszeniowych; – utworzenie pogłębionych i kompleksowych stref wolnego handlu między państwami a UE; – liberalizację reżimu wizowego, a w dłuższej perspektywie – po spełnieniu określonych wymogów – wprowadzenie reżimu bezwizowego; – unifikację systemów wartości i prawa; – wzmocnienie współpracy w zakresie bezpieczeństwa energetycznego. *Ibidem*, s. 7–9.

tematycznych. Drugi, dwustronny wymiar kooperacji przewidywał możliwość zawierania układów stowarzyszeniowych (*Association Agreement, AA*) zastępujących Układy o Partnerstwie i Współpracy z końca lat 90. W najnowszych układach UE przedstawiła każdemu ze swoich wschodnich partnerów konkretne idee. W ramach AA Unia Europejska może zawierać również pogłębione, kompleksowe strefy wolnego handlu (*Deep and Comprehensive Free Trade Areas, DCFTA*). Ich celem jest: polepszenie dostępu do towarów i usług; ograniczenie ceł, kwot i barier handlowych; zagwarantowanie stabilnych przepisów prawnych; dostosowanie praktyk i norm do standardów unijnych⁷. Proces wdrażania inicjatywy PW napotkał jednak na szereg problemów zarówno po stronie UE, jak i po stronie państw partnerskich.

Według raportów *Nations in Transit* sporządzanych corocznie przez amerykańską agencję Freedom House⁸, wszystkie kraje objęte obecnie programem PW podążały w stronę ustrojów autorytarnych bądź w kierunku tzw. reżimów hybrydowych, zdefiniowanych jako system pośredni między systemem demokratycznym a autorytarnym. Ponadto nie zostały one sklasyfikowane w raporcie – na podstawie przyjętych przez Freedom House kategorii oceny – jako w pełni demokratyczne (*consolidated democracies*) lub częściowo demokratyczne (*semi-consolidated democracies*). Gruzja, Mołdawia i Ukraina zostały wg raportu uznane za rządy przejściowe/rządy w transformacji lub hybrydowe reżimy (*transitional governments or hybrid regimes*), a Armenia jako pół skonsolidowane reżimy autorytarne (*semi-consolidated authoritarian regimes and internationally administered territories*). Na miano państw w pełni autorytarnych (*consolidated authoritarian regimes*) wg raportu zasłużyły Azerbejdżan i Białoruś⁹.

Warto zwrócić uwagę również na analizę corocznych raportów Komisji Europejskiej – *Implementation of the European Neighbourhood Policy Report: Eastern Partnership*¹⁰ – która potwierdza, że przemiany w krajach obecnie objętych PW zachodzą powoli, a postępy dotyczą wybranych dziedzin i cechują się nietrwałością. Jest to wynik woli politycznej partnerów, realizacji przez nich

⁷ Rada Europejska, Rada Unii Europejskiej, *Czym jest Partnerstwo Wschodnie?*, <https://www.consilium.europa.eu/pl/policies/eastern-partnership> [dostęp: 21.01.2019].

⁸ Agencja Freedom House zajmuje się analizą postępów zmian demokratycznych w 29 państwach, m.in. byłej WNP, na podstawie kryteriów obejmujących siedem kategorii: proces wyborczy (*electoral process*); społeczeństwo obywatelskie (*civil society*); niezależne media (*independent media*); zarządzanie demokratyczne na poziomie narodowym (*national democratic governance*); zarządzanie demokratyczne na poziomie lokalnym (*local democratic governance*); niezależne sądownictwo (*judicial framework and independence*); korupcja (*corruption*).

⁹ S. Habdank-Kończakowska, *Nations in Transit 2014: Eurasia's Rupture with Democracy*, 2014, https://freedomhouse.org/sites/default/files/NIT2014%20booklet_WEBSITE.pdf [dostęp: 28.07.2016].

¹⁰ Coroczny, regionalny przegląd postępów w realizacji Partnerstwa Wschodniego, sporządzany przez KE jako część zestawu dokumentów wydawanych w ramach dorocznej oceny działalności EPS, opisujący postępy poczynione przez poszczególne państwa PW w relacjach wielostronnych i dwustronnych.

własnych interesów narodowych i zróżnicowanego postrzegania profitów z przeprowadzania reform i integracji z UE oraz kalkulacji korzyści wynikających z integracji z obszarem poradzieckim¹¹. Z uwagi na dominującą rolę potencjału gospodarczo-społecznego nad politycznym, warto podkreślić, że wskaźniki wzrostu gospodarczego oraz reformy strukturalne w państwach PW charakteryzują się małą dynamiką. Na podstawie analizy danych Indeksu Wolności Gospodarczej (*Index of Economic Freedom – World Ranking*¹²), który jest publikowany corocznie przez amerykańską Fundację Heritage, odnotowano jedynie niewielką poprawę wskaźników gospodarczych w państwach PW¹³. Biorąc pod uwagę dane z sześciu krajów¹⁴, tabela 1 wskazuje ich skalę wolności gospodarczej.

Tabela 1. Ranking państw Partnerstwa Wschodniego wg danych Index of Economic Freedom 2010, 2015, 2019

Państwo	2010	2015	2019
Gruzja	70,4%	73,0%	75,9%
Armenia	69,2%	67,1%	67,7%
Azerbejdżan	58,8%	61,0%	65,4%
Mołdawia	53,7%	57,5%	59,1%
Ukraina	46,4%	46,9%	52,3%
Białoruś	48,7%	49,8%	57,9%

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych z Index of Economic Freedom 2010, 2015, 2019, <https://www.heritage.org/index/ranking> [dostęp: 20.02.2019].

Według raportu z 2019 r. Gruzja znajduje się na 16 miejscu (ranking klasyfikuje 172 państwa) z wynikiem 75,9% w kategorii państw o przeważającej wolności gospodarczej (*mostly free*). Armenia uzyskując 67,7% zajęła w rankingu miejsce 47, a Azerbejdżan 60 z wynikiem 65,4%, jako państwa umiarkowanie wolne gospodarczo (*moderately free*). Mołdawia uplasowała się na 97 miejscu (59,1%), Białoruś na 104 (57,9%), a Ukraina na 147 (52,3%). Według raportu państwa te klasyfikują się jako w większości pozbawione wolności gospodarczej (*mostly unfree*).

Istotnych danych na temat statusu demokracji i gospodarki wolnorynkowej dostarcza *Bertelsmann Transformation Index* (BTI)¹⁵. W zestawieniu za lata

¹¹ I. Borucińska-Dereszkiewicz, *Partnerstwo Wschodnie – osiągnięcia i wyzwania po czterech latach współpracy*, „Marketing i Rynek” 2014, nr 2, s. 17–18.

¹² Indeks klasyfikuje państwa w rankingu światowym pod względem wolności gospodarczej w 10 kategoriach: biznesu, handlu, podatków, wydatków rządowych, wydatków finansowych, inwestycji, finansów, prawa własności, poziomu korupcji i rynku pracy.

¹³ B. Piskorska, *op. cit.*, s. 115.

¹⁴ Im więcej punktów procentowych, tym większą wolnością odznacza się gospodarka.

¹⁵ Bertelsmann Transformation Index uwzględnia postępy transformacji ustrojowej i ekonomiczno-gospodarczej, a także polityczny proces zarządzania w 129 krajach. Skala przyjętej punktacji oznacza 1 – najgorzej i 10 – najlepiej. Zob. szerzej: Bertelsmann Transformation Index, <https://www.bti-project.org/en/data/> [dostęp: 17.02.2019].

2010–2018 po raz kolejny obserwujemy dychotomię w rozwoju państw regionu, gdzie dominującą rolę w zakresie postępów w transformacji politycznej odgrywa Gruzja i Mołdawia, a następnie Ukraina. W przypadku pozostałych państw sytuacja w tym okresie uległa pogorszeniu. Przeciwnie liberalizacji politycznej pozostały Białoruś, Azerbejdżan i częściowo Armenia. Ich wysokie wskaźniki ekonomiczne są konsekwencją polityki balansowania między Wschodem a Zachodem: Mińsk zwrócił się w kierunku Rosji przystępując do Unii Celnej; Baku dzięki dochodom pochodzącym ze sprzedaży ropy naftowej na rynek unijny, stało się niezależne od pomocy finansowej Brukseli; a Erywań pod presją Moskwy zwrócił się ponownie w stronę Unii Celnej z Rosją, korzystając z unijnej pomocy tylko w ograniczonym zakresie.

Tabela 2. Transformacja polityczna i gospodarcza w państwach PW w latach 2010, 2012, 2014, 2016 i 2018 w oparciu o wskaźnik BTI

Państwo Rok	Transformacja polityczna					Transformacja ekonomiczna				
	2010	2012	2014	2016	2018	2010	2012	2014	2016	2018
Armenia	5,00	5,25	5,35	5,23	5,12	6,50	5,93	6,07	5,89	6,04
Azerbejdżan	3,92	4,02	3,92	3,40	3,43	5,79	5,68	5,50	5,39	4,82
Białoruś	4,08	3,93	3,93	3,93	4,33	4,96	4,79	4,68	4,61	5,11
Gruzja	6,05	6,15	6,50	6,70	6,80	6,00	5,61	5,82	5,39	6,04
Mołdawia	6,65	7,05	7,15	6,70	6,20	4,93	5,43	5,50	5,79	5,71
Ukraina	7,00	6,10	6,10	6,75	6,90	6,11	5,28	5,68	5,36	6,18

* 1 – najgorzej, 10 – najlepiej

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych Bertelsmann Transformation Index, <https://www.bti-project.org/en/data/> [dostęp: 20.02.2019].

Swoisty paradoks polega na tym, że bliskość polityczna nie jest tożsama z ekonomiczną. To właśnie Białoruś i Azerbejdżan, które *de facto* pod względem politycznym są najdalej od UE, posiadają najwyższy spośród państw PW wskaźnik PKB *per capita*, za pomocą którego mierzy się zamożność obywateli. Z kolei w państwach, które priorytetowo traktowały integrację z UE, tj. w Gruzji, Mołdawii, Armenii oraz na Ukrainie, wg danych Banku Światowego notuje się niższe wskaźniki PKB *per capita*¹⁶.

Adaptując hasło podkreślające dychotomię rozwoju, możemy mówić o powstaniu „Partnerstwa Wschodniego dwóch prędkości”¹⁷. W tym kontekście państwami najlepiej radzącymi sobie z transformacją ustrojową pozostały Gruzja i Mołdawia, z zaznaczeniem, że rozpoczęty w nich proces podlegał i nadal podlega silnym perturbacjom. Proces reform na Ukrainie, wyjątkowo wrażliwy na

¹⁶ Dane wg GDP *per capita*, The World Bank, <http://data.worldbank.org/indicator/NY.GDP.PCAP.CD> [dostęp: 17.02.2019].

¹⁷ *Partnerstwo Wschodnie dwóch prędkości*, Eastbook.pl, 14.11.2014, <http://eastbook.eu/2014/11/material/news/partnerstwo-wschodnie-dwoch-predkosci/> [dostęp: 17.02.2019].

polityczne fluktuacje i grupy interesu, został znacząco ograniczony w warunkach konfliktu na wschodzie kraju. Z kolei Armenia, Białoruś i Azerbejdżan balansując w przestrzeni między UE a Rosją, nie były zainteresowane przeprowadzeniem transformacji ustrojowej i głębszą współpracą z Unią, za wyjątkiem uzyskania korzyści ekonomicznych, dzięki partycypacji w wybranych projektach.

Tabela 3. PKB *per capita* (USD) państw PW w latach 2009 i 2017

Państwo	2009	2017
Armenia	2993,8	3936,8
Azerbejdżan	4950,3	4131,6
Białoruś	5351,4	5727,5
Gruzja	2706,6	4057,3
Mołdawia	1525,5	2289,9
Ukraina	2545,5	2639,8

Źródło: GDP *per capita*, The World Bank, <http://data.worldbank.org/indicator/NY.GDP.PCAP.CD> [dostęp: 17.02.2019].

Ogólne problemy implementacji Partnerstwa Wschodniego

Jak już podkreślono, problemów w implementacji PW upatruje się zarówno po stronie UE, jak i wschodnich partnerów. Jeśli przyjrzymy się problemom Unii to w pierwszej kolejności należy wymienić spadek zasobów finansowych przeznaczonych na politykę zagraniczną, sukcesywnie zmniejszany wraz z postępującym unijnym kryzysem finansowym. Tendencja ta nie napawa optymizmem, biorąc pod uwagę finansowy wymiar wsparcia PW, nakreślony w dokumencie *Vademecum on Financing in the Frame of the Eastern Partnership*¹⁸. Wyasygnowane dodatkowe środki w łącznej kwocie 600 mln euro zostały rozłożone na cztery lata i sześć państw partnerskich. Osobną kwestią pozostawał problem skutecznego ich wykorzystania, które pozwoliłoby przekuć to na realne korzyści transformacyjne¹⁹. W 2011 r. w ramach dokonanego przeglądu EPS przyjęto, iż wsparcie finansowe zostanie dostosowane do ambicji państw partnerskich zgodnie z założeniem „więcej reform – więcej funduszy”. Nie wchodząc przy tym w szczegóły, KE uruchomiła ogólne, ochronne programy finansowania w ramach EPS o całkowitym budżecie 670 mln euro na lata 2011–2013, z czego 130 mln przeznaczono dla państw

¹⁸ European Commission, External Relations Directorate General, Directorate European Neighbourhood Policy, *Vademecum on Financing in the Frame of the Eastern Partnership*, 16.12.2009, http://eeas.europa.eu/archives/docs/eastern/docs/eap_vademecum_14122009_en.pdf [dostęp: 25.01.2019].

¹⁹ G. Szklarczyk, *Europejska Modernizacja Europy Wschodniej a pomoce instrumentarium Partnerstwa Wschodniego*, [w:] *Partnerstwo Wschodnie. Wielka szansa Europy*, red. nauk. J. Sawczuk, Chorzów–Poznań 2011, s. 181–183.

partnerstwa²⁰. Reszta funduszy została skierowana do programów na rzecz mobilności, wsparcia dla organizacji społeczeństwa obywatelskiego i pozapaństwowych podmiotów²¹. Co prawda w kolejnej perspektywie finansowej (2014–2020) zdecydowano o zwiększeniu funduszy na PW do kwoty 4,1 mld euro, lecz biorąc pod uwagę regres, jaki nastąpił we wszystkich państwach partnerskich, kwota ta nie jest satysfakcjonująca²².

Niewątpliwie kryzys finansowy w UE wpłynął negatywnie na rozwój wzajemnych relacji handlowych i intensywność kontaktów gospodarczych z państwami PW. Koncentracja na sprawach wewnętrznych Wspólnoty (implementacja zapisów Traktatu Lizbońskiego wprowadzająca zmiany instytucjonalne w zakresie prowadzenia polityki zagranicznej UE) ograniczyła jej zaangażowanie na rzecz wschodniego sąsiedztwa, odsuwając na drugi plan problemy i potrzeby partnerów, co przekładało się na pogorszenie stosunków politycznych.

Z kolei po stronie państw partnerskich obserwowany regres w transformacji ekonomiczno-gospodarczej spowodowany był osłabieniem ich woli politycznej do dokonywania radykalnych i kosztownych finansowo oraz społecznie reform. Dostosowanie struktury gospodarczej do unijnych wymogów wolnego rynku wiąże się bowiem z reorganizacją całego systemu gospodarczego państw PW, opartego nadal w pewnym stopniu na modelu gospodarki centralnie planowanej. W obliczu takich wyzwań wschodni partnerzy liczyli na przyznanie przez UE „perspektywy członkostwa”, która byłaby wystarczającą rekompensatą, ale też znaczącą motywacją do podjęcia radykalnych działań. Z tego też względu jeszcze w momencie powołania PW jego adresaci podeszli do nowej polityki z dużą rezerwą, upatrując w niej wybiórcze korzyści. Jako przykład posłużyć może reakcja Mołdawii – pomimo, że zarówno minister spraw zagranicznych, jak i premier wyrazili uznanie dla nowego projektu, to jednak entuzjazm co do niego był niewielki, głównie z powodu braku „europejskiej

²⁰ *Wspólny Komunikat do Parlamentu Europejskiego, Rady, Europejskiego Komitetu Ekonomiczno-Społecznego i Komitetu Regionów w sprawie realizacji nowej europejskiej polityki sąsiedztwa*, Bruksela, 15.5.2012, JOIN(2012) 14 final, <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/PL/TXT/PDF/?uri=CELEX:52012JC0014&from=PL> [dostęp: 2.02.2019]; *Sprawozdanie ogólne z działalności Unii Europejskiej 2012*, COM(2013) 19, <https://publications.europa.eu/pl/publication-detail/-/publication/4771c98c-fe75-4ed9-a888-a3b19f6222ea/language-pl/format-PDF/source-103582823> [dostęp: 2.02.2019].

²¹ Dofinansowanie głównych inicjatyw na Wschodzie koncentrowało się wokół: zintegrowanego systemu zarządzania granicami (44,5 mln euro), wsparcia udzielonego małym i średnim przedsiębiorstwom (57 mln euro), regionalnych rynków energii elektrycznej (41 mln euro), ochrony środowiska (12 mln euro), systemu zwalczania katastrof naturalnych (12 mln euro). A. Moraczewska, *Wymiar Wschodni Europejskiej Polityki Sąsiedztwa jako strategia zarządzania ryzykiem*, „Przegląd Zachodni” 2014, nr 4, s. 45–60, www.iz.poznan.pl/plik,pobierz,838,07b0f89a-91871f380a46ca2718c2e10e/46-03-Moraczewska.pdf [dostęp: 2.02.2019]; European Neighbourhood Policy Partners, www.enpi-info.eu [dostęp: 2.02.2019].

²² Ministerstwo Spraw Zagranicznych, *Finansowanie Partnerstwa Wschodniego*, https://www.msz.gov.pl/pl/c/MOBILE/polityka_zagraniczna/partnerstwo_wschodnie/finansowanie/ [dostęp: 22.02.2019].

perspektywy”. Najbardziej krytyczne stanowisko wyraził w tym względzie prezydent Mołdawii, określając PW jako WNP-2 pod zwierzchnictwem Brukseli, zataczającą „pierścień wokół Rosji”. Za niezasadne uznał również umieszczenie Mołdawii na równi z krajami Kaukazu, które jego zdaniem znacznie odbiegały od poziomu zaangażowania w proces integracyjny. Z kolei w odniesieniu do funduszy kierowanych w stronę wschodnich partnerów określił je mianem „cukierków, rozdawanych przy takich okazjach”²³.

Czynnik rosyjski w procesie transformacji państw poradzieckich

Implikacje procesu transformacji wynikały także z szeregu czynników zewnętrznych, w tym tych w sposób szczególny związanych z rosyjską polityką w regionie. Co oczywiste, Moskwa negatywnie odniosła się do nowej inicjatyw UE na Wschodzie, upatrując w niej zagrożenie dla strefy swoich polityczno-gospodarczych wpływów. Trzeba jednak podkreślić, że atutem Kremla w kontaktach z krajami należącymi do PW, na co wskazują chociażby badacze Andrew Wilson i Nicu Popescu, były sprzyjające czynniki regionalne, m.in.: brak obowiązku wizowego, bliskość językowa, braterstwo narodów, otwartość rosyjskiego rynku na emigrację zarobkową, preferencje handlowe i energetyczne (w zamian za lojalność), brak wymagań co do poszanowania demokracji i praw człowieka, czy model suwerennej demokracji. Rosja dysponowała również znaczną przewagą w mediach i popkulturze. Atuty te zyskiwały na znaczeniu zwłaszcza w obliczu niejednorodnej oferty unijnej, podczas gdy Rosja otwarcie proponowała konkretne profity²⁴. Trzeba również przyznać, że Moskwa dysponowała szerszą gamą środków nacisku wobec państw PW aniżeli Bruksela. Zdawały się one jednak widzieć, że to co ze swojej strony oferuje Rosja, ma służyć zagwarantowaniu dotychczasowego porządku. Oferta nie wiązała się zatem z wkładem w modernizację gospodarczą i ustrojową państw, które odznaczają się przecież słabą państwowością, głęboką korupcją oraz niewydolnością swoich gospodarek, hamując tym samym szanse na rozwój. Rosja doskonale zdawała sobie sprawę, że próby wzmocnienia tych państw przez UE przyczynią się zasadniczo do zmniejszenia podatności na rosyjskie wpływy²⁵. Ponadto nie można zapominać o negatywnym oddziaływaniu na państwa PW, m.in. o: zależności od rosyjskich dostaw surowców energetycznych i polityce „zakręcania kurka”; zaangażowaniu Rosji w konflikty o niskiej intensywności na obszarze państw PW oraz związanym z tym czynnikiem obecności militarnej; próbie ich organizowania w polityczne i ekonomiczne sojusze, gwarantujące zachowanie

²³ *Partnerstwo Wschodnie – raport otwarcia*, red. B. Wojna, M. Gniazdowski, Warszawa 2009, <http://digit.pism.pl/dlibra/docmetadata?id=63&from=pubstats> [dostęp: 20.02.2019].

²⁴ A. Wilson, *Interesy, nie filantropia*, „Nowa Europa Wschodnia” 2010, nr 2, s. 22.

²⁵ N. Popescu, A. Wilson, *Polityka Unii Europejskiej i Rosji wobec wspólnych sąsiadów*, red. M. Wyrzykowska, tłum. W. Stanisławski, Warszawa–Londyn 2010, http://www.batory.org.pl/doc/Polityka_UE_i_Rosji_wobec_wspolnych_sasiadow_2010.pdf [dostęp: 20.02.2019].

bezpieczeństwa oraz stabilność na terytorium WNP, zapewniające przy tym rosyjską dominację w regionie.

W tej sytuacji obszar tzw. wspólnego sąsiedztwa Unii Europejskiej i Rosji, spowodował, że państwa te w większości prowadzą wielowektorową politykę w celu osiągnięcia swoich interesów narodowych. Długotrwała polityczna i gospodarcza zależność państw PW od Rosji powoduje, że obawiają się one pogorszenia relacji z Moskwą na skutek zbliżenia z Europą. Nie bez znaczenia jest tu również widoczna słabość UE w zakresie możliwości oddziaływania na konflikty regionalne, destabilizujące sytuację w państwach PW. Ograniczone możliwości Brukseli obniżają jej wizerunek jako wpływowego aktora sceny międzynarodowej w oczach wschodnich partnerów, tym bardziej, że rola Unii w rozwiązywaniu tego typu konfliktów w przypadku Bałkanów Wschodnich była kluczowa. To z kolei miało istotne przełożenie na zaangażowanie tych państw w proces zbliżenia z UE²⁶.

Sytuacja polityczna Mołdawii

Po rozpadzie ZSRR Mołdawia przez wiele lat była uważana za – względnie – najbardziej demokratyczną spośród reszty państw poradzieckich. Od 2001 do 2009 r. rządy sprawowała w niej Partia Komunistów Republiki Mołdawii. W wyniku wyborów w 2009 r. stery władzy przejęła prozachodnia opozycja, dając tym samym nadzieje na przebudowę państwa mołdawskiego. Jednak jak podkreśla Kamil Całus, wraz z upływem kolejnych lat rządów nowej koalicji coraz wyraźniej widać było, że liderzy partii wchodzących w jej skład są zainteresowani nie tyle demontażem systemu, ile raczej jego przejściem i wykorzystaniem dla własnych korzyści.

W konsekwencji system polityczny Mołdawii został szybko zdominowany przez przedstawicieli dwóch głównych partii koalicyjnych. Po stronie Partii Liberalno-Demokratycznej znalazł się Vlad Filat, premier Mołdawii w latach 2009–2013, a po stronie proeuropejskiej Partii Demokratycznej Vlad Plahotniuc – oligarcha i wiceprzewodniczący parlamentu w latach 2010–2013. Rywalizacja polityczno-biznesowa i podział wpływów w państwie spowodowały, że kluczowe reformy nie były wdrażane, co władze tłumaczyły problemami niestabilności politycznej. Postępy widoczne były tylko w obszarach, które nie mogły zagrozić interesom władz lub które były rzeczywiście niezbędne dla zdobycia społecznego poparcia. Dlatego też sukces udało się osiągnąć w takich kwestiach jak: wolności i prawa człowieka, reformy prawa wyborczego, wdrażanie regulacji dających możliwości zawarcia umowy stowarzyszeniowej z UE – w tym porozumienia o pogłębionej i rozszerzonej strefie wolnego handlu – a także poczynić

²⁶ R. Sadowski, *Partnerstwo w czasach kryzysu. Wyzwania dla integracji Europejskiej państw Europy Wschodniej*, „Punkt Widzenia” 2013, nr 36, http://www.osw.waw.pl/sites/default/files/pw_36_pl_partnerstwo_net.pdf [dostęp: 20.02.2019].

postępy na drodze liberalizacji wizowej z UE. Zaostrzenie otwartego konfliktu między obydwojma liderami, jakie miało miejsce w 2014 r. po aferze bankowej, rozpoczęło trwający przez kolejny rok kryzys polityczny, w czasie którego Mołdawia miała aż pięciu premierów. W wyniku politycznych rozsad Plahotniuc wyeliminował rywala, zyskując kontrolę nad parlamentem przez obsadzenie na stanowisku premiera swojego współpracownika, Pavla Filipa²⁷. Od końca 2015 r. Plahotniuc zmuszony był jednak do współpracy z prorosyjskim prezydentem Igiorem Dodonem, wywodzącym się z opozycyjnej Partii Socjalistów i cieszącym się zaufaniem społecznym. W tej konfiguracji praktykowany był specyficzny system rządów²⁸, w którym toczono walkę ideologiczno-polityczną, przekładającą się na znaczące podziały w społeczeństwie. Choć na poziomie programowym zarówno Partia Socjalistów, jak i proeuropejska Partia Demokratyczna reprezentowały zupełnie przeciwstawne koncepcje rozwoju kraju i ostro się zwalczały, to w praktyce od lat przyczyniały się do utrwalenia lokalnego „oligarchatu” i istniejących powiązań polityczno-biznesowych. Obserwatorzy sytuacji w Mołdawii zwracali tym samym uwagę na regres dotychczasowej transformacji politycznej i postępujący coraz wyraźniej proces autokratyzacji mołdawskiego systemu politycznego²⁹. Widoczny podział między Wschodem a Zachodem przekładał się na poważne implikacje dla polityki zagranicznej państwa³⁰. Urzędujący od grudnia 2016 r. prezydent Dodon widocznie sympatyzuje z Rosją. W swoją pierwszą podróż zagraniczną udał się do Moskwy, deklarując chęć nowego otwarcia we wzajemnych relacjach. Zapowiedział także, że może rozwiązać umowę stowarzyszeniową z Unią Europejską, o ile będzie za tym przemawiał interes jego kraju. Podczas Międzynarodowego Forum Ekonomicznego w Petersburgu stwierdził nawet, że Mołdawia nic na niej nie zyskała oraz, że „utraciła dostęp do rynku rosyjskiego przy jednoczesnym spadku eksportu na rynki unijne”³¹. Komentując z kolei szczyt Partnerstwa Wschodniego w 2017 r., stwierdził, że szczyt „potwierdził mglistość europejskiej integracji. Potwierdził, że Europa odłożyła dossier

²⁷ K. Całus, *Państwo niedokończone. 25 lat moldawskiej niepodległości*, „Prace OSW” 2016, nr 59, https://www.osw.waw.pl/sites/default/files/prace_59_pl_25_lat_moldawskiej_net.pdf [dostęp: 27.02.2019].

²⁸ *Idem*, *Moldawski teatr polityczny. Układ sił w roku wyborczym*, Komentarze OSW, 31.01.2018, <https://www.osw.waw.pl/pl/publikacje/komentarze-osw/2018-01-31/moldawski-teatr-polityczny-uklad-sil-w-roku-wyborczym> [dostęp: 27.02.2019].

²⁹ *Idem*, *Moldawia: wzrost tendencji autokratycznych*, Ośrodek Studiów Wschodnich, 27.06.2018, <https://www.osw.waw.pl/pl/publikacje/analizy/2018-06-27/moldawia-wzrost-tendencji-autokratycznych> [dostęp: 27.02.2019].

³⁰ J. Muś, K. Smogorzewski, *Nikomu nie zależy na Mołdawii na tyle, żeby istotnie zmienić jej położenie*, obserwatorfinansowy.pl, 11.07.2017, <https://www.obserwatorfinansowy.pl/tematyka/makroekonomia/nikomu-nie-zalezy-na-moldawii-na-tyle-zeby-istotnie-zmienic-jej-polozenie/> [dostęp: 27.02.2019].

³¹ *Moldawia „koryguje” drogę do Unii. „Wrócimy do strategicznego partnerstwa z Rosją”*, tvn24.pl, 2.06.2017, <https://www.tvn24.pl/wiadomosci-ze-swiatea,2/prezydent-dodon-moldawia-wraca-do-strategicznego-partnerstwa-z-rosja,745611.html> [dostęp: 27.02.2019].

Mołdawii do lamusa³². Nastroje jakie panują obecnie w Mołdawii odzwierciedliły także ostatnie wybory parlamentarne przeprowadzone 24 lutego 2019 r., w których największe poparcie uzyskała prorosyjska Partia Socjalistów związana z prezydentem Dodonem³³.

Przyglądając się postępom w transformacji ustrojowej (postęp demokratyczny) Mołdawii, w oparciu o wskaźniki przyjęte w raporcie *Nations in Transit 2018*, należy wskazać, że w największym stopniu dokonały się one w zakresie przemian społeczeństwa (społeczeństwo obywatelskie) i procesu wyborczego. Najgorzej sytuacja wyglądała w przypadku korupcji i zasad rządzenia na poziomie narodowym i lokalnym. Ogólny bilans demokratyzacji ukazał mniej więcej zbliżony poziom na przestrzeni lat 2009–2018. Przekrojowo sytuację pokazuje tabela 4.

Tabela 4. Wskaźniki demokratyzacji w Mołdawii w oparciu o *Nations in Transit Ratings 2018*

	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018
National Democratic Governance	5.75	6.00	5.75	5.75	5.50	5.50	5.50	5.75	5.75	5.75
Electoral Process	4.00	4.25	4.00	4.00	4.00	4.00	4.00	4.00	4.00	4.00
Civil Society	3.75	3.50	3.25	3.25	3.25	3.25	3.25	3.25	3.25	3.25
Independent Media	5.75	5.75	5.50	5.00	5.00	5.00	5.00	5.00	5.00	5.00
Local Democratic Governance	5.75	5.75	5.75	5.75	5.75	5.75	5.75	5.50	5.50	5.50
Judicial Framework and Independence	4.50	4.75	4.50	4.50	4.50	4.75	4.75	4.75	5.00	5.00
Corruption	6.00	6.00	6.00	6.00	5.75	5.75	5.75	6.00	6.00	6.00
Democracy Score	5.07	5.14	4.96	4.89	4.82	4.86	4.86	4.89	4.93	4.93

* 1 – najwyższy wskaźnik demokratyzacji, 7 – najniższy wskaźnik demokratyzacji.

Źródło: Moldova, Nations in Transit Rating 2018, Freedom House, <https://freedomhouse.org/report/nations-transit/2018/moldova> [dostęp: 28.02.2019].

³² P. Stępiński, *Niejasny apel prezydenta Mołdawii do Gazpromu*, BiznesAlert.pl, 28.12.2017, <http://biznesalert.pl/moldawia-gaz-gazprom/> [dostęp: 27.02.2019].

³³ K. Całus, *Moldawia: wybory bez nadziei*, Analizy OSW, 25.02.2019, <https://www.osw.waw.pl/pl/publikacje/analizy/2019-02-25/moldawia-wybory-bez-nadziei> [dostęp: 27.02.2019]. W przeprowadzonych 24 lutego 2019 r. wyborach parlamentarnych w Mołdawii największe poparcie uzyskała prorosyjska Partia Socjalistów (PSRM), związana z prezydentem Dodonem. Ugrupowanie zdobyło 31,2% w głosowaniu proporcjonalnym na listy ogólnokrajowe, co daje 17–18 posłów oraz dodatkowe 17 mandatów w okręgach jednomandatowych (w sumie 34–35 deputowanych na 101 miejsc parlamentarnych). Drugą partią pod względem liczby posłów będzie rządząca do tej pory i nominalnie proeuropejska Partia Demokratyczna (PDM), kierowana przez Plahotniuca – oligarchę i najbogatszego Mołdavianina. PDM, która w głosowaniu proporcjonalnym uzyskała 23,7% głosów, może liczyć w sumie na 30 mandatów (13 z listy ogólnokrajowej oraz 17 z list jednomandatowych). Blok proeuropejskiej opozycji ACUM, w którego skład wchodzi Partia Działania i Solidarności (PAS) Mai Sandu oraz ugrupowanie Platforma Godność i Prawda (DA) na czele z Andreiem Năstase, reprezentowany będzie przez 26–27 deputowanych (26,7% głosów w wyborach proporcjonalnych oraz 12 posłów w okręgach jednomandatowych). Do parlamentu z 7–8 reprezentantami dostanie się także populistyczna partia Ilana Șora, biznesmena i burmistrza miasta Orgiejów (8,4% głosów na listach ogólnych i 2 okręgi jednomandatowe) oraz trzech formalnie niezależnych kandydatów. *Ibidem*.

Wciąż istotnym problemem natury politycznej, a może raczej geopolitycznej, pozostaje nieuregulowana kwestia Naddniestrza. Sprzeczne interesy, brak presji zewnętrznej i względnego zainteresowania tym separatystycznym regionem ze strony wszystkich zaangażowanych aktorów, sprzyjają zachowaniu *status quo*. Największy wpływ na sytuację ma niewątpliwie Rosja, utrzymująca tam swoje wojska pod pretekstem sił pokojowych. Z kolei mołdawskie elity pozbawione silnej presji, nie są zbyt zainteresowane uregulowaniem problemu Naddniestrza, choć nie mogą również pozwolić sobie na uznanie naddniestrzańskiej niepodległości³⁴. UE pozostaje obserwatorem w procesie negocjacji 5+2 w sprawie rozwiązania konfliktu w tym regionie, popierając pokojową ugodę opartą na suwerenności i integralności terytorialnej Mołdawii ze specjalnym statusem dla Naddniestrza. Oferowana pomoc ze strony UE obejmuje również misję techniczno-doradczą Misji Granicznej Unii Europejskiej dla Mołdawii i Ukrainy (*European Union Border Assistance Mission for Moldova and Ukraine, EUBAM*) w Naddniestrzu³⁵.

Sytuacja gospodarcza Mołdawii

Gospodarka Mołdawii jest bardzo wrażliwa na uwarunkowania zewnętrzne oraz na sytuację polityczną. Bardzo istotne znaczenie ma dla niej eksport. Rodzimy rynek jest dość niewielki, a wewnętrzny popyt kształtują emigranci zarobkowi. W konsekwencji mołdawska gospodarka pozostaje uzależniona od dostępu do zewnętrznych rynków zbytu (eksport w drugiej dekadzie XXI w. stanowił ok. 30% PKB Mołdawii) oraz pracy³⁶.

Kiedy na przełomie 2014 i 2015 r. Rosja wprowadziła embargo i przestała importować mołdawskie wina, pozostające głównym towarem eksportowym Kiszyniowa, PKB kraju spadło o ok. 400 USD na osobę, a szacunkowo aż 35% krajowych producentów odczuło znaczące problemy finansowe. Rosyjskie działania należy odczytać jako sugestywną odpowiedź na parafowanie, a następnie podpisanie przez Mołdawię umowy stowarzyszeniowej z UE, w tym porozumienia DCFTA. W efekcie odnotowano znaczące ograniczenie eksportu do Rosji (-43,2%) czy też na Ukrainę (-58%) na przełomie lat 2013/2014. Tak znaczący spadek przełożył się na kondycję całej gospodarki³⁷.

Mołdawska gospodarka odczuła także niestabilność w obliczu kryzysu politycznego na Ukrainie w latach 2013/2014 oraz związanego z nim w kolejnych miesiącach kryzysu gospodarczego. Kiszyniów nie dysponował skutecznymi instrumentami chroniącymi przed dewaluacją walut partnerów gospodarczych.

³⁴ K. Całus, *Państwo niedokończone...., op. cit.*

³⁵ *Facts and Figures about EU–Moldova Relations*, https://ceas.europa.eu/sites/ceas/files/eap_factsheet_moldova_eng.pdf [dostęp: 28.02.2019].

³⁶ K. Całus, *Państwo niedokończone...., op. cit.*

³⁷ *Ibidem.*

Ponadto niepewność związana z wynikami wyborów parlamentarnych w 2014 r. negatywnie wpłynęła na zainteresowanie zagranicznych inwestorów.

Wskaźnik rozwoju społecznego HDI (*Human Development Index*) 2018 uplasował Mołdawię na 110 miejscu w ogólnym rankingu³⁸, co oznacza spadek o 3 miejsca, w porównaniu do 2016 r. oraz spadek o dwa kolejne w stosunku do 2015 r. Po pierwsze, przyczyną tak niskiego wskaźnika była masowa migracja, która z jednej strony zmniejszyła liczbę osób poszukujących pracy na rynku krajowym, a z drugiej zwiększyła zdolność popytową pozostających w kraju mieszkańców, rozwijając mołdawski sektor usług oraz handlu. Po drugie, ważny był również fakt, że spora część mieszkańców Mołdawii (ok. 30%) wciąż trudni się pracą w sektorze rolnym i jest to jeden z najwyższych wskaźników w Europie. Bezrobocie w Mołdawii wahało się w ostatniej dekadzie pomiędzy 3–8%, lecz nie przekroczyło progę 10%. W 2018 r. wyniosło 4,5%.

Kolejną poważną słabością mołdawskiej gospodarki jest zawichość jej sektora finansowego, w tym upolitycznienie Narodowego Banku Mołdawii. O skali problemu świadczy ujawniona w listopadzie 2014 r. afera bankowa, która w połączeniu z sytuacją polityczną w regionie rzutowała negatywnie na płynność finansową banków i co więcej – przyczyniła się do gwałtownego spadku wartości mołdawskiej waluty. Potwierdzona tym samym niestabilność systemu finansowego miała swoje poważne konsekwencje w postaci zawieszenia negocjacji nowego programu kredytowego z MFW, a następnie decyzji o wstrzymaniu wypłaty 45 mln USD pożyczki przez Bank Światowy. W lipcu 2015 r. sama UE zdecydowała o zamrożeniu wartych 40–50 mln euro programów pomocy finansowej dla Mołdawii. Na skutek tak radykalnych działań Kiszyniów został pozbawiony w sumie ok. 230 mln USD, co stanowiło ponad 10% planowanych na 2015 r. wydatków budżetowych. Skumulowanie tych wszystkich wydarzeń, tj. afery bankowej, rosyjskiego embarga na wino, spadku wartości waluty oraz ograniczenia finansowania przez międzynarodowe instytucje, doprowadziło do gwałtownego przerwania, odnotowanego od 2000 r., trendu wzrostowego w gospodarce mołdawskiej. To z kolei przełożyło się na zwiększenie niepewności w dostępie do inwestycji zagranicznych. Choć według rankingu *Doing Business 2018*³⁹ Mołdawia zajęła bardzo korzystne 44 miejsce, to wskaźnik całkowitej sumy wpływu bezpośrednich inwestycji zagranicznych (*foreign direct investment, FDI per capita*, plasował się na niskim poziomie. W efekcie Kiszyniów w 2018 r. borykał się z odpływem inwestorów zagranicznych, spowodowanym również problemami biurokratyczno-administracyjnymi czy korupcją⁴⁰.

³⁸ *Human Development Indices and Indicators*, 2018 Statistical Update, http://hdr.undp.org/sites/default/files/2018_human_development_statistical_update.pdf [dostęp: 27.02.2019].

³⁹ *Doing Business 2018. Reforming to Create a Jobs*, World Bank Group Flagship Report, 2018, <http://www.doingbusiness.org/content/dam/doingBusiness/media/Annual-Reports/English/DB2018-Full-Report.pdf> [dostęp: 25.02.2019].

⁴⁰ K. Całus, *Państwo niedokończone...., op. cit.*

Cechą charakterystyczną mołdawskiej gospodarki jest także wysokie uzależnienie od importu energii i surowców energetycznych z Rosji. Moskwa niejednokrotnie wykorzystywała to narzędzie do osiągnięcia politycznych celów. Gazprom dostarcza rocznie do Mołdawii ok. 3 mld m³ gazu. Ilość zakupowanego gazu od 2011 r. jest corocznie ustalana na podstawie krótkoterminowych aneksów, z uwagi na wygaśnięcie obowiązywania wieloletniego kontraktu w tym przedmiocie. Strona rosyjska konsekwentnie odmawia podpisania nowej długoterminowej umowy, warunkując ją rezygnacją Mołdawii z wdrażania tzw. III pakietu energetycznego, do którego implementacji Kiszyńców zobowiązał się wraz z wejściem do Wspólnoty Energetycznej w maju 2010 r.⁴¹ Z tego też względu władzom Mołdawii zależało na dywersyfikacji źródeł dostaw tego surowca. W tym celu, w wyniku pertraktacji we wrześniu 2018 r., Mołdawia podpisała z Rumunią umowę na dostawy gazu, których wartość wyniosła 92 mln euro⁴².

Przyglądając się wskaźnikom ekonomicznym analizowanym w *Index of Economic Freedom 2019*, należy stwierdzić, że wskaźnik wolności gospodarczej Mołdawii wynosi 59,1, co sprawia, że jej gospodarka znajduje się na 97 miejscu w światowym rankingu. Ogólna liczba punktów wzrosła o 0,7 a poprawa skuteczności sądownictwa, wydatków rządowych i zdrowia fiskalnego przewyższa spadek wolności pracy. Mołdawia zajmuje 40 pozycję na 44 kraje w Europie, a jej ogólny wynik jest poniżej średniej regionalnej i światowej. PKB w 2018 r. wyniosło 20,1 mld USD, a inflacja 6,6%. Dane przedstawia tabela 5.

Tabela 5. Wolność gospodarcza Mołdawii wg Index of Economic Freedom 2019

Overall score 59.1					world rank 97
RULE OF LAW				GOVERNMENT SIZE	
Property Rights	55.2	^		Government Spending	59.1 ^
Government Integrity	25.4	v		Tax Burden	85.4 ^
Judicial Effectiveness	29.6	^		Fiscal Health	92.0 v
REGULATORY EFFICIENCY				OPEN MARKETS	
Business Freedom	67.0	^		Trade Freedom	78.0 v
Labor Freedom	39.0	v		Investment Freedom	55.0 –
Monetary Freedom	73.5	^		Financial Freedom	50.0 –

*100 – pełna wolność gospodarcza, 1 – brak wolności gospodarczej

Źródło: Moldova, Index of Economic Freedom 2019, <https://www.heritage.org/index/country/moldova> [dostęp: 28.02.2019].

⁴¹ *Ibidem*.

⁴² *Mołdawia podpisała z Rumunią umowę na dostawy gazu*, wnp.pl, 6.09.2018, https://gazownictwo.wnp.pl/moldawia-podpisala-z-rumunia-umowe-na-dostawy-gazu,330018_1_0_0.html [dostęp: 27.02.2019].

Handel UE-Mołdawia

W dniu 27 czerwca 2014 r. UE i Mołdawia podpisały układ o stowarzyszeniu, obejmujący pogłębioną i kompleksową umowę o wolnym handlu (DCFTA). Jego celem jest umocnienie stosunków politycznych i gospodarczych poprzez zdefiniowany katalog reform ułatwiających praktyczny wymiar tej współpracy. Plan wdrożenia układu określono w programie stowarzyszeniowym na lata 2017–2019. W latach 2014–2017 pomoc dwustronna dla Mołdawii w ramach europejskiego instrumentu sąsiedztwa wynosiła od 335 do 410 mln euro. „We wrześniu 2017 r. przyjęto nowy, wieloletni program unijny na lata 2017–2020 (284–348 mln euro), który koncentruje się na priorytetowych sektorach takich jak: rozwój gospodarczy i możliwości rynkowe; wzmocnienie instytucji i poprawa dobrego zarządzania, w tym praworządności i bezpieczeństwa; jakość sieci połączeń; efektywność energetyczna, środowisko i zmiana klimatu oraz mobilność i kontakty międzyludzkie”⁴³. 13 września 2017 r. Parlament Europejski i Rada Unii Europejskiej uzgodniły program pomocy makrofinansowej w wysokości 100 mln euro w celu wsparcia stabilizacji gospodarczej Mołdawii i programu reform merytorycznych. Decyzja weszła w życie dziesięć dni później i przewiduje pomoc udzielaną w trzech transzach. Wyplata każdej z nich podlega jednak rygorystycznym warunkom. We wspólnym oświadczeniu, które towarzyszyło decyzji PE, Rada UE i KE podkreśliły, że przestrzeganie skutecznych mechanizmów demokratycznych, w tym systemu parlamentarnego i praworządności, jest warunkiem wstępnym każdej wypłaty⁴⁴.

18 grudnia 2015 r. Mołdawia i UE postanowiły rozszerzyć od 1 stycznia 2016 r. stosowanie handlowej części DCFTA na terytorium separatystycznego Naddniestrza. Władze Tyraspolu nie były jednak przez długi czas zainteresowane przyjęciem takiego rozwiązania. Z jednej strony uważały, że skoro porozumienie zostało wynegocjowane i zawarte bez ich udziału, to nie uwzględnia ich interesów. Z tego względu proponowano nawet opracowanie osobnej naddniestrzańsko-unijnej umowy. Z drugiej strony Tyraspol podkreślał, że jest bardziej zainteresowany Unią Euroazjatycką, aniżeli Unią Europejską. Ekspertki zaznaczają, że realnych przyczyn niechęci należy upatrywać przede wszystkim w sprzeciwie Moskwy, która sprawuje funkcję „mecenasa” Naddniestrza⁴⁵. Ostatecznie jednak

⁴³ Parlament Europejski, *Noty tematyczne: Trzej sąsiedzi UE objęci Partnerstwem Wschodnim: Ukraina, Mołdawia i Białoruś*, <http://www.europarl.europa.eu/factsheets/pl/sheet/171/trzej-sasiadzi-ue-objeci-partnerstwem-wschodnim-ukraina-moldawia-i-bialorus> [dostęp: 28.02.2019].

⁴⁴ Decyzja Parlamentu Europejskiego i Rady (UE) 2017/1565 z dnia 13 września 2017 r. w sprawie udzielenia pomocy makrofinansowej Republice Mołdawii, Dz. Urz. Unii Europejskiej L 242/14, 20.9.2017, www.infor.pl/download/site/pl/oj/2017/1_242/L_-2017-242-01-0014-01-POL.pdf [dostęp: 28.02.2019].

⁴⁵ Do końca 2015 r. Naddniestrze korzystało z systemu tzw. Autonomicznych Preferencji Handlowych (ATP), który od 2008 r. umożliwia bezcłowy eksport do krajów UE. Nieobjęcie Tyraspola handlową częścią umowy stowarzyszeniowej Mołdawii z UE przy jednoczesnym wygaśnięciu systemu ATP spowodowałoby poważne problemy gospodarcze dla tego autonomicznego regionu. K. Całus, *Naddniestrze: kruchy kompromis w sprawie DCFTA*, Analizy OSW, 30.12.2015,

udało się wynegocjować porozumienie w sprawie rozszerzenia obowiązywania DCFTA na terytorium Naddniestrza. Korzyści gospodarcze, jakie Tyraspol może dzięki temu odnieść, z pewnością poprawią kondycję nadszarpiętej w ciągu kilku ostatnich lat naddniestrzańskiej gospodarki, która w wyniku słabości zarządzania administracji Jewgienija Szewczuka i trudnej sytuacji na dotychczasowych rynkach zbytu, przestała być wystraszająco finansowana przez Rosję⁴⁶.

W odniesieniu do relacji handlowych między UE a Mołdawią, warto zaznaczyć, że całkowita dwustronna wymiana handlowa w 2017 r. wzrosła o 18% do poziomu 4 mld euro, a import z Mołdawii do Unii Europejskiej o 23% do wartości 1,6 mld euro. Unia pozostała pierwszym partnerem handlowym Mołdawii i pierwszym inwestorem w kraju, odpowiadającym za ponad 55% całkowitej wymiany handlowej. Zwiększyła się również wartość niektórych produktów importowanych do UE. Przykładowo: produkty rolne miały wartość 621 mln euro (wzrost o 28%), a maszyny i sprzęt transportowy 302 mln euro (wzrost o 27%). Dane za pierwsze półrocze 2018 r. potwierdziły pozytywny trend wzrostu eksportu mołdawskiego do UE, w szczególności w odniesieniu do szeregu produktów, takich jak: nasiona słonecznika, winogrona, zboża, olejki eteryczne, obuwie, dywany, wyroby szklane i pościelowe.

Dostęp do rynków europejskich i korzyści wynikające z DCFTA mogą ulec zwiększeniu, gdy Mołdavia dostosuje swoje standardy bezpieczeństwa i higieny do tych obowiązujących w UE. Reforma bezpieczeństwa żywnościowego umożliwi Mołdawii wywóz produktów rolnych, w szczególności produktów pochodzenia zwierzęcego, których bezpieczeństwo dla konsumentów jest ściśle kontrolowane w Unii. Jeśli reformy zostaną zakończone, oczekuje się, że DCFTA zwiększy PKB Mołdawii o 5,4% rocznie. Kraj ten skorzysta także z programów regionalnych dla terytorium PW, wspierając: małe i średnie przedsiębiorstwa; energię; transport; środowisko; dostęp do finansowania, a także ogólne otoczenie biznesowe. Mołdavia uczestniczy również w programach współpracy transgranicznej (CBC), takich jak: program na rzecz regionu Morza Czarnego, program współpracy transgranicznej ENPI CBI Rumunia – Ukraina – Republika Mołdawia oraz międzynarodowy program INTERREG Danube⁴⁷.

Podsumowanie

Mimo ambitnie sformułowanych założeń, funkcjonowanie Partnerstwa Wschodniego w latach 2009–2018 przyniosło wiele rozczarowań zarówno po stronie unijnej, jak i państw wschodnioeuropejskich. Otwarcie perspektywy zniesienia reżimu

<https://www.osw.waw.pl/pl/publikacje/analizy/2015-12-30/naddniestrze-kruchy-kompromis-w-sprawie-dcfta> [dostęp: 27.02.2019].

⁴⁶ *Ibidem*.

⁴⁷ *Facts and Figures about EU–Moldova Relations...*, *op. cit.*

wizowego między UE a państwami PW okazało się najbardziej konkretną ofertą programową. Również wyodrębnienie spośród koszyka państw Europejskiej Polityki Sąsiedztwa „europejskich sąsiadów” oraz zastosowanie zasady warunkowości, w zależności od ich aspiracji i postępów, należy postrzegać jako ważną zaletę programu. UE stała się co prawda głównym partnerem handlowym większości krajów – prowadziła z nimi rozmowy w sprawie umów stowarzyszeniowych i pogłębianych stref wolnego handlu, a także liberalizacji wizowej – jednak oddziaływanie polityczne i gospodarcze nie przełożyło się na długotrwałe zmiany systemowe. Siła transformacyjna UE okazała się zbyt słaba, aby w oparciu o przyjęte mechanizmy trwale zmienić wschodnie sąsiedztwo.

Podstawowym błędem po stronie UE był brak oferty członkostwa, motywującej do podjęcia trudu reform oraz niewystraszające – jak na skalę przedsięwzięcia – zaplecze finansowe. Słabością konstrukcji PW okazało się także nieprzystosowanie do konkurowania z Rosją w tym obszarze. Z tego też względu PW od 2014 r. pozostaje *de facto* jednym z kolejnych mechanizmów biurokratycznych UE. Potwierdziły to kolejne szczyty w Rydze (2015) oraz w Brukseli (2017), podczas których nie udało się stworzyć politycznej wizji dalszego rozwoju PW w nowych warunkach międzynarodowych.

Z kolei po stronie partnerów wschodnich zabrakło determinacji i woli politycznej do przeprowadzenia gruntownych reform systemowych. Błędny okazało się przy tym założenie o uniwersalności zachodniego modelu liberalno-demokratycznego i jego powszechnej adaptacji, w odmiennych pod względem kultury politycznej i filozofii społeczno- gospodarczych państwach regionu.

Pomimo licznych problemów należy dostrzec też pozytywne efekty dotychczasowych wysiłków państw partnerskich, które z różnym skutkiem, ale jednak mogą pochwalić się swym dorobkiem reformatorskim. Przykład stanowi Mołdawia, której proces transformacji politycznej i stopień zbliżenia z UE na tle pozostałych państw PW był jednym z najlepszych. Z tego też względu to właśnie Mołdawii i Gruzji udało się jako pierwszym spełnić warunki, a w konsekwencji podpisać i parafować umowy stowarzyszeniowe z UE. Niestety w świetle danych gospodarczych, jak i niuansów politycznych oraz obecnej sytuacji geopolitycznej wyznaczonej przez rywalizację Unii Europejskiej i Rosji o wpływy w Europie Wschodniej, europejska przyszłość Mołdawii może być jeszcze bardziej odległym marzeniem.

Bibliografia

- Bertelsmann Transformation Index, <https://www.bti-project.org/en/data/> [dostęp: 17.02.2019].
- Borucińska-Dereszkiewicz I., *Partnerstwo wschodnie – osiągnięcia i wyzwania po czterech latach współpracy*, „Marketing i Rynek” 2014, nr 2, s. 11–20.

- Całus K., *Moldawia: wybory bez nadziei*, Analizy OSW, 25.02.2019, <https://www.osw.waw.pl/pl/publikacje/analizy/2019-02-25/moldawia-wybory-bez-nadziei> [dostęp: 27.02.2019].
- Całus K., *Moldawia: wzrost tendencji autokratycznych*, Analizy OSW, 27.06.2018, <https://www.osw.waw.pl/pl/publikacje/analizy/2018-06-27/moldawia-wzrost-tendencji-autokratycznych> [dostęp: 27.02.2019].
- Całus K., *Moldawski teatr polityczny. Układ sił w roku wyborczym*, Komentarze OSW, 31.01.2018, <https://www.osw.waw.pl/pl/publikacje/komentarze-osw/2018-01-31/mol-dawski-teatr-polityczny-uklad-sil-w-roku-wyborczym> [dostęp: 27.02.2019].
- Całus K., *Naddniestrze: kruchy kompromis w sprawie DCFTA*, Analizy OSW, 30.12.2015, <https://www.osw.waw.pl/pl/publikacje/analizy/2015-12-30/naddniestrze-kruchy-kompromis-w-sprawie-dcfta> [dostęp: 27.02.2019].
- Całus K., *Państwo niedokończone. 25 lat moldawskiej niepodległości*, „Prace OSW” 2016, nr 59, https://www.osw.waw.pl/sites/default/files/prace_59_pl_25_lat_moldawskiej_net.pdf [dostęp: 27.02.2019].
- Decyzja Parlamentu Europejskiego i Rady (UE) 2017/1565 z dnia 13 września 2017 r. w sprawie udzielenia pomocy makrofinansowej Republice Mołdawii, Dz. Urz. Unii Europejskiej L 242/14, 20.09.2017, www.infor.pl/download/site/pl/oj/2017/l_242/L_-2017-242-01-0014-01-POL.pdf [dostęp: 28.02.2019].
- Doing Business 2018. Reforming to Create a Jobs*, World Bank Group Flagship Report, 2018, <http://www.doingbusiness.org/content/dam/doingBusiness/media/Annual-Reports/English/DB2018-Full-Report.pdf> [dostęp: 25.02.2019].
- European Commission, External Relations Directorate General, Directorate European Neighbourhood Policy, *Vademecum on Financing in the Frame of the Eastern Partnership*, 16.12.2009, http://eeas.europa.eu/archives/docs/eastern/docs/eap_vademecum_14122009_en.pdf [dostęp: 25.01.2019].
- European Neighbourhood Policy Partners, www.enpi-info.eu [dostęp: 2.02.2019].
- Facts and Figures about EU–Moldova Relations*, https://eeas.europa.eu/sites/eeas/files/eap_factsheet_moldova_eng.pdf [dostęp: 28.02.2019].
- Falkowski K., *25 lat transformacji gospodarczej na obszarze poradzieckim – osiągnięcia, problemy i wyzwania*, „Wschodni Rocznik Humanistyczny” 2017, t. 14, nr 3, s. 29–59, http://wrh.edu.pl/wp-content/uploads/2018/06/02_Falkowski_25-lat-transformacji-gospodarczej_WRH_14_2017_3.pdf [dostęp: 15.01.2019].
- GDP per capita, The World Bank, <http://data.worldbank.org/indicator/NY.GDP.PCAP.CD> [dostęp: 17.02.2019].
- Habdank-Kończakowska S., *Nations in Transit 2014: Eurasia's Rupture with Democracy*, 2014, https://freedomhouse.org/sites/default/files/NIT2014%20booklet_WEBSITE.pdf [dostęp: 28.07.2016].
- Human Development Indices and Indicators*, 2018 Statistical Update, http://hdr.undp.org/sites/default/files/2018_human_development_statistical_update.pdf [dostęp: 27.02.2019].
- Index of Economic Freedom 2010, 2015, 2019, <https://www.heritage.org/index/ranking> [dostęp: 20.02.2019].
- Ministerstwo Spraw Zagranicznych, *Finansowanie Partnerstwa Wschodniego*, https://www.ms.gov.pl/c/MOBILE/polityka_zagraniczna/partnerstwo_wschodnie/finansowanie [dostęp: 22.02.2019].

- Moldova, Index of Economic Freedom 2019, <https://www.heritage.org/index/country/moldova> [dostęp: 28.02.2019].
- Moldova, Nations in Transit Rating 2018, Freedom House, <https://freedomhouse.org/report/nations-transit/2018/moldova> [dostęp: 28.02.2019].
- Moldawia „koryguje” drogę do Unii. „Wrócimy do strategicznego partnerstwa z Rosją”, tvn24.pl, 2.06.2017, <https://www.tvn24.pl/wiadomosci-ze-swiatea,2/prezydent-dodon-moldawia-wraca-do-strategicznego-partnerstwa-z-rosja,745611.html> [dostęp: 27.02.2019].
- Moldawia podpisała z Rumunią umowę na dostawy gazu, wnp.pl, 6.09.2018, https://gazownictwo.wnp.pl/moldawia-podpisała-z-rumunia-umowe-na-dostawy-gazu,330018_1_0_0.html [dostęp: 27.02.2019].
- Moraczewska A., *Wymiar Wschodni Europejskiej Polityki Sąsiedztwa jako strategia zarządzania ryzykiem*, „Przegląd Zachodni” 2014, nr 4, s. 45–60, www.iz.poznan.pl/plik,pobierz,838,07b0f89a91871f380a46ca2718c2e10e/46-03-Moraczewska.pdf [dostęp: 2.02.2019].
- Muś J., Smogorzewski K., *Nikomu nie zależy na Mołdawii na tyle, żeby istotnie zmienić jej położenie*, obserwatorfinansowy.pl, 11.07.017, <https://www.obserwatorfinansowy.pl/tematyka/makroekonomia/nikomu-nie-zalezy-na-moldawii-na-tyle-zeby-istotnie-zmienic-jej-polozenie/> [dostęp: 27.02.2019].
- Parlament Europejski, *Noty tematyczne: Trzej sąsiedzi UE objęci Partnerstwem Wschodnim: Ukraina, Mołdawia i Białoruś*, <http://www.europarl.europa.eu/factsheets/pl/sheet/171/trzej-sasiedzi-ue-objeci-partnerstwem-wschodnim-ukraina-moldawia-i-bialorus> [dostęp: 28.02.2019].
- Partnerstwo Wschodnie dwóch prędkości*, Eastbook.pl, 14.11.2014, <http://eastbook.eu/2014/11/material/news/partnerstwo-wschodnie-dwoch-predkosci> [dostęp: 17.02.2019].
- Piskorska B., *Wpływ procesów antydemokratycznych w państwach Partnerstwa Wschodniego na Europejską Politykę Sąsiedztwa / Impact of Anti-Democratic Processes in Eastern Partnership Countries on the European Neighbourhood Policy*, „Zeszyty Natolińskie” 2014, nr 59.
- Popescu N., Wilson W., *Polityka Unii Europejskiej i Rosji wobec wspólnych sąsiadów*, red. M. Wyrzykowska, tłum. W. Stanisławski, Warszawa–Londyn 2010, http://www.batory.org.pl/doc/Polityka_UE_i_Rosji_wobec_wspolnych_sasiadow_2010.pdf [dostęp: 20.02.2019].
- Rada Europejska, Rada Unii Europejskiej, *Czym jest Partnerstwo Wschodnie?*, <https://www.consilium.europa.eu/pl/policies/eastern-partnership> [dostęp: 21.01.2019].
- Rada Unii Europejskiej, *Wspólna deklaracja przyjęta podczas szczytu partnerstwa wschodniego w Pradze, Praga, 7 maja 2009*, Bruksela, 8435/09 (Presse 78) (OR. en), <http://register.consilium.europa.eu/doc/srv?l=PL&f=ST%208435%202009%20INIT> [dostęp: 15.01.2019].
- Ratajczak M., *Transformacja ustrojowa w świetle ustaleń i założeń ekonomii instytucjonalnej*, „Ruch Prawniczy, Ekonomiczny i Socjologiczny” 2009, R. LXXI, z. 2, s. 233–251, https://repozytorium.amu.edu.pl/bitstream/10593/4885/1/14_Marek_Ratajczak_Transformacja%20ustrojowa%20w%20%C5%9Bwietle%20ustale%C5%84%20i%20za%C5%82o%C5%BCe%C5%84%20ekonomii_233-251.pdf [dostęp: 15.01.2019].
- Sadowski R., *Partnerstwo w czasach kryzysu. Wyzwania dla integracji Europejskiej państw Europy Wschodniej*, „Punkt Widzenia” 2013, nr 36, http://www.osw.waw.pl/sites/default/files/pw_36_pl_partnerstwo_net.pdf [dostęp: 20.02.2019].

- Sprawozdanie ogólne z działalności Unii Europejskiej 2012*, COM(2013) 19, <https://publications.europa.eu/pl/publication-detail/-/publication/4771c98c-fe75-4ed9-a888-a3b-19f6222ea/language-pl/format-PDF/source-103582823> [dostęp: 2.02.2019].
- Stępiński P., *Niejasny apel prezydenta Mołdawii do Gazpromu*, BiznesAlert.pl, 28.12.2017, <http://biznesalert.pl/moldawia-gaz-gazprom> [dostęp: 27.02.2019].
- Szklarczyk G., *Europejska Modernizacja Europy Wschodniej a pomoce instrumentarium Partnerstwa Wschodniego*, [w:] *Partnerstwo Wschodnie. Wielka szansa Europy*, red. nauk. J. Sawczuk, Chorzów–Poznań–2011, s. 181–183.
- Wilson A., *Interesy, nie filantropia*, „Nowa Europa Wschodnia” 2010, nr 2, s. 18–24.
- Wojna B., Gniazdowski M., *Partnerstwo Wschodnie – raport otwarcia*, Warszawa 2009, <http://digit.pism.pl/dlibra/docmetadata?id=63&from=pubstats> [dostęp: 20.02.2019].
- Wspólny Komunikat do Parlamentu Europejskiego, Rady, Europejskiego Komitetu Ekonomiczno-Społecznego i Komitetu Regionów w sprawie realizacji nowej europejskiej polityki sąsiedztwa*, Bruksela, 15.5.2012, JOIN(2012) 14 final, <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/PL/TXT/PDF/?uri=CELEX:52012JC0014&from=PL> [dostęp: 2.02.2019].

The Process of Implementing the EU Eastern Partnership and a Post-Soviet Countries Problems of Economic Transformation on the Example of Moldova

The article analyzes the significance of the Eastern Partnership Program for the wider systemic transformation of post-Soviet states, with particular emphasis on the situation in the Republic of Moldova. On the basis of indicators and statistical data published by the European Union institutions and American research centers, the implications of strategies realized towards six post-Soviet states were outlined. Against this background, the political and economic situation of Moldova and its trade relations with the European Union were shown.

Key words: Eastern Partnership, Moldova, systemic transformation, post-Soviet states

Proces wdrażania Partnerstwa Wschodniego Unii Europejskiej a problemy transformacji gospodarczej państw poradzieckich na przykładzie Mołdawii

Artykuł analizuje znaczenie programu Partnerstwa Wschodniego Unii Europejskiej dla szerszego procesu transformacji systemowej państw poradzieckich, ze szczególnym uwzględnieniem sytuacji w Mołdawii. W oparciu o wskaźniki i dane statystyczne publikowane przez unijne instytucje oraz amerykańskie ośrodki naukowo-badawcze nakreślono implikacje strategii realizowanych wobec sześciu państw byłego Związku Radzieckiego. Na tym tle ukazano sytuację polityczno-gospodarczą Mołdawii oraz jej powiązania handlowe z Unią Europejską.

Słowa kluczowe: Partnerstwo Wschodnie, Mołdawia, transformacja systemowa, państwa poradzieckie